SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 3
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

NEMIS TILI YO‘NALISHI TALABALARINING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHDA DIFFERENSIAL MASHQLAR VA INTERFAOL TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH MODELI

UO‘K 372.881.111.22

Nuriddinova Nafisaxon Tolib qizi

O‘zJDJTU, amaliy fanlar kafedrasi stajyor o‘qituvchisi

Annotatsiya

Maqolada nemis tili yo‘nalishi talabalarining kommunikativ kompetensiyasini takomillashtirishda differensial mashqlardan foydalanishning pedagogik mazmuni ochib berilgan. Differensial mashqlarni interfaol texnologiyalar orqali tashkil etishning olti blokli modeli taklif etilgan. Differensial mashqlarni loyihalashning beshta tamoyili aniqlangan. Kooperativ va raqamli interfaol texnologiyalarning differensiatsiya imkoniyatlari tizimlashtirilgan. Ularning kommunikativ kompetensiya komponentlariga yo‘naltirilganlik matritsasi tuzilgan. Uch darajali mashq namunalari va mashg‘ulot ssenariysi ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar

kommunikativ kompetensiya, nemis tili, differensial mashqlar, interfaol texnologiyalar, kooperativ o‘qitish, Gruppenpuzzle, raqamli ta’lim vositalari, CEFR, pedagogik model.

Аннотация

В статье раскрыто педагогическое содержание дифференцированных упражнений в совершенствовании коммуникативной компетенции студентов направления «немецкий язык» и предложена шестиблочная модель их организации с помощью интерактивных технологий. Определены принципы проектирования упражнений, систематизированы возможности кооперативных и цифровых технологий, составлена матрица их направленности на компоненты компетенции, разработаны трёхуровневые упражнения и сценарий занятия.

Ключевые слова

коммуникативная компетенция, немецкий язык, дифференцированные упражнения, интерактивные технологии, кооперативное обучение, Gruppenpuzzle, цифровые средства обучения, CEFR, педагогическая модель.

Abstract

The article reveals the pedagogical content of differentiated exercises for improving the communicative competence of German-major students and proposes a six-block model for organising them through interactive technologies. It defines design principles and systematises the differentiation potential of cooperative and digital technologies. It also presents a matrix of their focus on competence components, three-level exercises and a lesson scenario.
Keywords
communicative competence, German language, differentiated exercises, interactive technologies, cooperative learning, jigsaw, digital learning tools, CEFR, pedagogical model.

Kirish

Nemis tili yo‘nalishi talabalari kelajakda tarjimon, o‘qituvchi yoki xalqaro hamkorlik sohasi mutaxassisi sifatida faoliyat yuritadi. Shu sababli ular uchun kommunikativ kompetensiya kasbiy tayyorgarlikning asosiy natijasi hisoblanadi. Chet tillarni o‘rganish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qabul qilingan qarorda o‘quvchi va talabalarning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan [1]. Yevropa umumiy kompetensiyalar ramkasi (CEFR) esa til bilish darajalarini “qila oladi” deskriptorlari (Kann-Beschreibungen) orqali tavsiflab, kommunikativ natijani o‘lchashning xalqaro me’yoriga aylandi [2].

Amaliyotda bir akademik guruh talabalarining til tayyorgarligi bir xil bo‘lmaydi. Ayrim talabalar maktab yoki litseyda nemis tilini chuqur o‘rgangan bo‘lsa, boshqalari tilni deyarli boshlang‘ich darajadan boshlaydi. Nutq faoliyati turlari bo‘yicha ham farqlar katta: bir talaba matnni yaxshi tushunadi, lekin og‘zaki nutqda qiynaladi, boshqasi esa aksincha. L. Vigotskiyning yaqin rivojlanish zonasi konsepsiyasiga ko‘ra, vazifa talabaning hozirgi imkoniyatidan biroz yuqori bo‘lib, uni yordam bilan bajarish mumkin bo‘lgandagina rivojlantiruvchi ta’sir ko‘rsatadi [3]. Bir xil mashqlar esa bu shartni guruhning faqat bir qismi uchun bajaradi.

Interfaol texnologiyalar bu muammoni hal qilishning samarali vositasi bo‘lishi mumkin. Kooperativ o‘qitish usullari talabalarni o‘zaro bog‘liq faoliyatga jalb etadi [4; 5]. Raqamli vositalar esa mashqlarni individual darajaga moslashtirish va tezkor qayta aloqa berish imkonini yaratadi. Biroq differensial mashqlar va interfaol texnologiyalarni

nemis tili yo‘nalishi talabalari uchun yagona metodik tizimga birlashtirish masalasi hali yetarlicha ishlab chiqilmagan.

Tadqiqot maqsadi – nemis tili yo‘nalishi talabalarining kommunikativ kompetensiyasini takomillashtirishda interfaol texnologiyalar orqali differensial mashqlardan foydalanish modelini ishlab chiqish. Vazifalar: 1) differensial mashqlarning pedagogik mazmunini aniqlash; 2) interfaol texnologiyalar asosidagi modelni ishlab chiqish; 3) differensial mashqlarda qo‘llaniladigan interfaol texnologiyalarni tizimlashtirish va amaliy namunalarni yaratish.

Metodlar

Tadqiqotning metodologik asosini kompetensiyaviy, kommunikativ-faoliyatli va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlar hamda vazifaga asoslangan ta’lim konsepsiyasi tashkil etadi [6]. Nazariy tahlil metodi bilan chet tili o‘qitish metodikasi [7; 8; 9], differensiatsiyalangan ta’lim [10], kooperativ o‘qitish [4; 5; 11; 12] va texnologiyani pedagogik integratsiya qilish [13] bo‘yicha asosiy ishlar o‘rganildi. Shuningdek, tizimlashtirish va tasniflash, pedagogik modellashtirish hamda nemis tilida uch darajali mashqlar va mashg‘ulot ssenariysini ishlab chiqish uchun metodik loyihalash metodlari qo‘llanildi.

Interfaol texnologiyalarning kommunikativ kompetensiya komponentlariga yo‘naltirilganligi har bir texnologiyaning tavsifi va unda talabadan talab qilinadigan nutqiy faoliyatni tahlil qilish orqali sifat jihatdan baholandi. Kompetensiya komponentlari sifatida lingvistik, sotsiolingvistik, diskursiv, strategik va pragmatik komponentlar olindi [2]. Modelning samaradorligini tajriba-sinov orqali tekshirish tadqiqotning keyingi bosqichida amalga oshiriladi.

Natijalar

1. Differensial mashqlarning pedagogik mazmuni. Differensial mashq – bir xil kommunikativ maqsadga yo‘naltirilgan, ammo talabalarning tayyorgarlik darajasi, qiziqishi va o‘quv profiliga ko‘ra murakkabligi, tayanch materiali va bajarish shakli bilan farqlanadigan mashq. C. Tomlinson differensiatsiyaning uch obyektini ajratadi: mazmun, jarayon va mahsulot [10]. Nemis tili darslarida bu ajratish quyidagicha aniqlashtiriladi: mazmun – matn va til materialining murakkabligi; jarayon – tayanchlar (Hilfen,

Redemittel) miqdori va ish shakli; mahsulot – nutqiy natija shakli (dialog, taqdimot, matn). H. Funk va hammualliflari nemis tili darslarida mashqlar (Übungen) va vazifalar (Aufgaben) farqini ta’kidlaydi. Mashq til shaklini mustahkamlashga, vazifa esa real kommunikativ natijaga yo‘naltirilgan [9]. Shu bois differensial mashqlar tizimi mashqlardan vazifalarga bosqichma-bosqich o‘tishni ta’minlashi kerak.

Nazariy tahlil natijasida differensial mashqlarni loyihalashning beshta tamoyili aniqlandi (1-jadval).

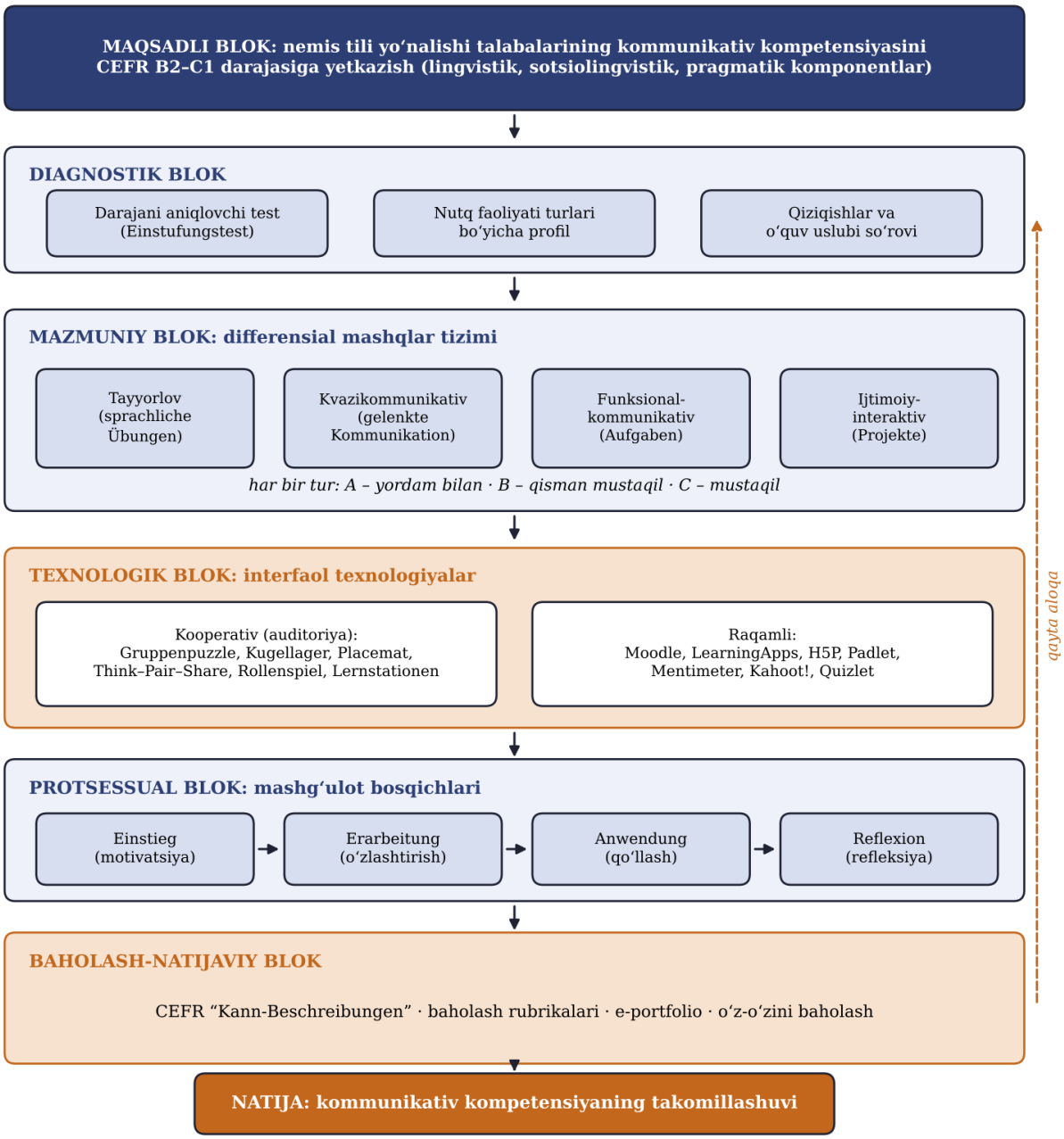
1-jadval

Differensial mashqlarni loyihalash tamoyillari

Tamoyil	Mazmuni	Nemis tili darsidagi ifodasi
Diagnostiklik	Mashq darajasi talabaning dastlabki holatiga asoslanadi	Einstufungstest va nutq faoliyati turlari bo‘yicha profil
Yagona kommunikativ maqsad	Barcha darajadagi mashqlar bir xil natijaga yo‘naltiriladi	Masalan, “Sich um ein Praktikum bewerben” – barcha talabalar ariza va suhbatga tayyorlanadi
Tayanchlarni bosqichma-bosqich kamaytirish (scaffolding)	Yordam darajasi A dan C ga qarab kamayadi [3]	A: Redemittel ro‘yxati va namuna; B: kalit so‘zlar; C: tayanchsiz
Mashqdan vazifaga o‘tish	Til shakli mashqlaridan real kommunikativ vazifalarga o‘tiladi [7; 9]	Übung → gelenkte Kommunikation → Aufgabe → Projekt
O‘zaro bog‘liqlik	Turli darajadagi talabalar umumiy natijaga hissa qo‘shadi [4]	Gruppenpuzzle, Placemat kabi kooperativ shakllar

Differensial mashqlar Littlewood tasnifi asosida to‘rt turga ajratildi [7]: tayyorlov (sprachliche Übungen), kvazikommunikativ (gelenkte Kommunikation), funksional-kommunikativ (kommunikative Aufgaben) va ijtimoiy-interaktiv (Projekte, Rollenspiele). Har bir tur uch darajada beriladi: A – yordam bilan, B – qisman mustaqil, C – mustaqil. Bu darajalar taxminan CEFR ning B1, B2 va C1 darajalariga mos keladi [2].

2. Interfaol texnologiyalar orqali differensial mashqlardan foydalanish modeli. Ishlab chiqilgan model olti blokdan iborat (1-rasm). Maqsadli blok kommunikativ kompetensiyani CEFR B2–C1 darajasiga yetkazishni belgilaydi. Diagnostik blok talabalarni darajasi, nutq faoliyati turlari bo‘yicha profili va qiziqishlariga ko‘ra tabaqalashtiradi. Mazmuniy blok to‘rt turdagi va uch darajadagi differensial mashqlar tizimini o‘z ichiga oladi. Texnologik blok kooperativ va raqamli interfaol texnologiyalarni birlashtiradi. Protsessual blok mashg‘ulotni nemis tili didaktikasida qabul qilingan to‘rt bosqich asosida tashkil etadi: Einstieg, Erarbeitung, Anwendung va Reflexion. Baholash-natijaviy blok natijani CEFR deskriptorlari, rubrikalar va e-portfolio orqali o‘lchaydi. Natijalar qayta aloqa sifatida diagnostik blokka qaytariladi va talabalarning darajasi qayta aniqlanadi.

1-rasm. Nemis tili yo‘nalishi talabalarining kommunikativ kompetensiyasini interfaol texnologiyalar orqali differensial mashqlar asosida takomillashtirish modeli

Modelning asosiy xususiyati shundaki, interfaol texnologiya mustaqil maqsad emas. U differensial mashqni tashkil etish shakli sifatida qo‘llaniladi. Bu P. Mishra va M. Koehler taklif etgan TPACK yondashuviga mos keladi. Unga ko‘ra texnologiya fan mazmuni va pedagogik maqsad bilan uzviy bog‘langandagina samarali bo‘ladi [13].

3. Differensial mashqlarda qo‘llaniladigan interfaol texnologiyalar. Interfaol texnologiyalar ikki guruhga ajratildi: auditoriyada qo‘llaniladigan kooperativ

texnologiyalar va raqamli texnologiyalar. Ularning mohiyati va differensiatsiya imkoniyatlari 2-jadvalda keltirilgan.

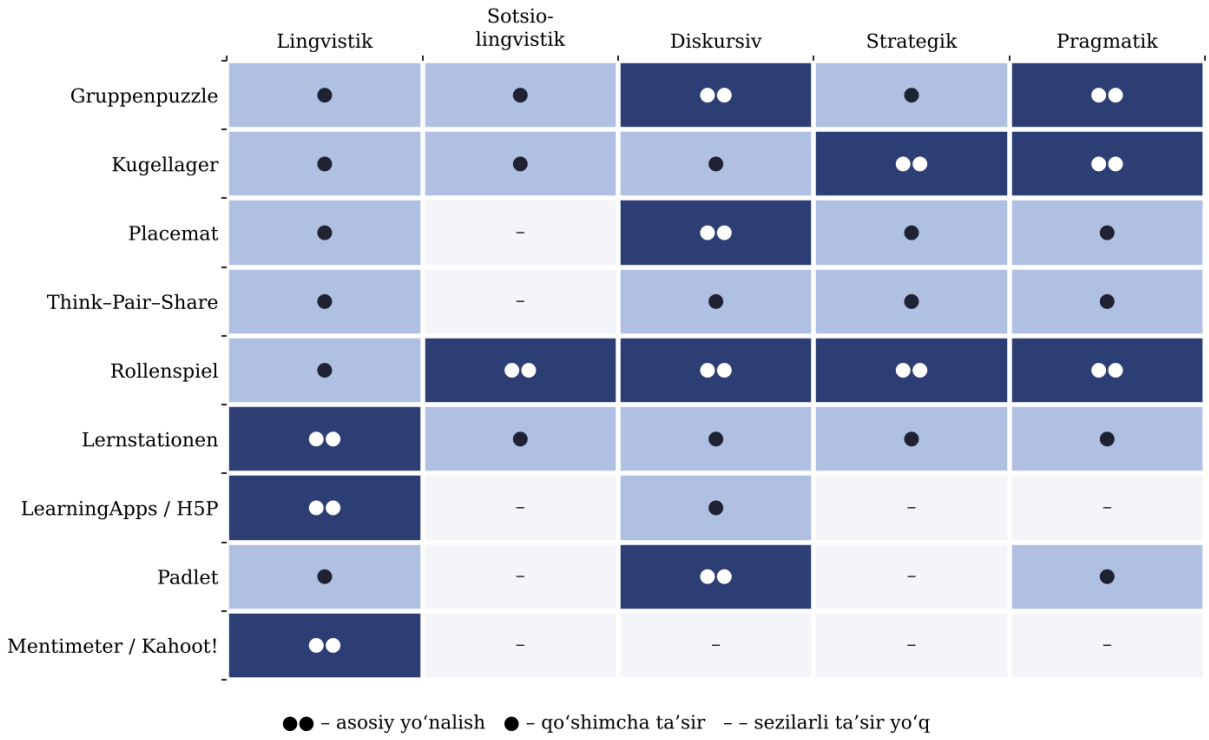
2-jadval

Interfaol texnologiyalar va ularning differensiatsiya imkoniyatlari

Texnologiya	Mohiyati	Differensiatsiya usuli
Gruppenpuzzle (Jigsaw) [11]	Har bir talaba matn qismini ekspert guruhda o‘rganib, asosiy guruhga tushuntiradi	Ekspert guruhlarga murakkabligi turlicha (A/B/C) matnlar beriladi
Kugellager [5]	Ichki va tashqi doirada juftlar almashib, qisqa dialoglar o‘tkazadi	Redemittel kartochkalari faqat A darajadagi talabalarga beriladi
Placemat [5]	Avval individual yozish, so‘ng guruhda umumiy fikrni shakllantirish	Individual qismda turli tayanch savollar
Think–Pair–Share [12]	O‘ylash – juftlikda muhokama – guruhga taqdim etish	Fikrlash vaqti va tayanch savollar darajaga ko‘ra
Rollenspiel	Real vaziyatni rollar orqali ijro etish	Rol kartochkasining batafsillik darajasi
Lernstationen	Talabalar turli topshiriqli stansiyalardan o‘tadi	Majburiy (Pflicht) va ixtiyoriy (Wahl) stansiyalar, darajali topshiriqlar
Moodle, LearningApps, H5P	Interaktiv mashqlar, avtomatik tekshiruv	Shartli o‘tish: natijaga qarab keyingi daraja ochiladi
Padlet	Umumiy raqamli devor, jamoaviy matn yaratish	Talaba post shaklini (matn, audio, rasm) o‘zi tanlaydi
Mentimeter, Kahoot!, Quizlet	So‘rov, viktorina, lug‘at kartochkalari	Tezkor diagnostika; lug‘at to‘plamlari darajaga ko‘ra

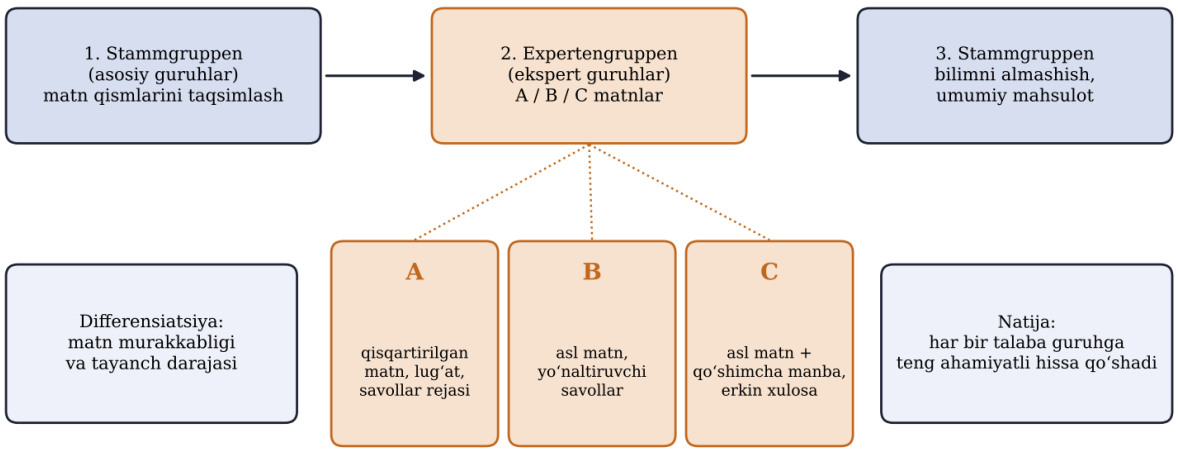
Har bir texnologiyaning kommunikativ kompetensiya komponentlariga yo‘naltirilganligi 2-rasmda ko‘rsatilgan. Matritsadan ko‘rinadiki, raqamli vositalar asosan lingvistik komponentni (lug‘at, grammatika) mustahkamlashga xizmat qiladi. Rollenspiel, Gruppenpuzzle va Kugellager kabi kooperativ texnologiyalar esa

sotsiolingvistik, strategik va pragmatik komponentlarni rivojlantiradi. Demak, ikki guruh texnologiyalar bir-birini to‘ldiradi va modelda birgalikda qo‘llanilishi lozim.

2-rasm. Interfaol texnologiyalarning kommunikativ kompetensiya komponentlariga yo‘naltirilganlik matritsasi (nazariy tahlil asosida)

Gruppenpuzzle texnologiyasida differensiatsiyani tashkil etish sxemasi 3-rasmda keltirilgan. Ekspert guruhlarida talabalar murakkabligi turlicha bo‘lgan matnlar bilan ishlaydi. Asosiy guruhga qaytgach esa har biri o‘z qismini tushuntiradi. Shu tariqa A darajadagi talaba ham umumiy natija uchun zarur bo‘lgan axborot egasiga aylanadi. Bu E. Aronson ta’kidlagan ijobiy o‘zaro bog‘liqlik tamoyiliga mos keladi [11].

3-rasm. Gruppenpuzzle texnologiyasida differensial mashqni tashkil etish

“Studium und Beruf” mavzusi bo‘yicha uch darajali differensial mashq namunasi 3-jadvalda keltirilgan. Barcha darajalar uchun kommunikativ maqsad bir xil: talaba ish suhbatida o‘zini taqdim eta olishi kerak.

3-jadval

Uch darajali differensial mashq namunasi (“Studium und Beruf”, Rollenspiel “Vorstellungsgespräch”)

Daraja	Topshiriq (nemis tilida)	Tayanchlar
A (≈B1)	Stellen Sie sich im Vorstellungsgespräch vor. Benutzen Sie die Redemittel: „Ich heiße …“, „Ich studiere … im … Semester“, „Ich interessiere mich für …, weil …“.	Redemittel ro‘yxati, namunaviy dialog, savollar ketma-ketligi
B (≈B2)	Bereiten Sie sich auf ein Vorstellungsgespräch für ein Praktikum vor. Beantworten Sie die Fragen der Personalchefin und stellen Sie selbst zwei Fragen zum Praktikum.	Faqat kalit so‘zlar va savollar mavzulari
C (≈C1)	Führen Sie ein Vorstellungsgespräch und begründen Sie, warum gerade Sie für die Stelle geeignet sind. Reagieren Sie auch auf unerwartete Fragen und verhandeln Sie über die Arbeitsbedingungen.	Faqat vaziyat tavsifi; kutilmagan savollar kartochkasi

Modelning amaliyotda qo‘llanilishini ko‘rsatish uchun 80 daqiqalik amaliy mashg‘ulot ssenariysi ishlab chiqildi (4-jadval).

4-jadval

Mashg‘ulot ssenariysi: “Studium und Beruf” (80 daqiqa)

Bosqich (vaqt)	Talabalar faoliyati	Interfaol texnologiya	Differensiatsiya
Einstieg (10 daq.)	Mavzuga oid assotsiatsiyalar, kasb tanlash bo‘yicha so‘rov	Mentimeter (so‘z buluti)	Darajalarni tezkor aniqlash
Erarbeitung (25 daq.)	Kasb va amaliyot haqidagi matnlar bilan ishlash	Gruppenpuzzle	A/B/C matnlar ekspert guruhlarida
Anwendung (30 daq.)	Ish suhbatini ijro etish va almashinuv	Rollenspiel + Kugellager	3-jadvaldagi uch darajali topshiriqlar
Reflexion (15 daq.)	Natijani baholash, o‘z yutuqlarini qayd etish	Padlet + CEFR o‘z-o‘zini baholash varaqasi	Talaba refleksiya shaklini o‘zi tanlaydi

Muhokama

Taklif etilgan model ikki yo‘nalishdagi yondashuvlarni birlashtiradi: differensiatsiyalangan ta’lim [10] va kooperativ-interfaol o‘qitish [4; 5]. Odatda differensiatsiya talabalarni darajalar bo‘yicha alohida guruhlarga ajratish bilan bog‘lanadi. Bu esa kuchsiz talabalarning til namunalaridan foydalanish imkoniyatini kamaytiradi. Modelda esa differensiatsiya guruh ichida, kooperativ shakl orqali amalga oshiriladi. Turli darajadagi talabalar bitta umumiy vazifa ustida ishlaydi, ammo har biri o‘z darajasidagi topshiriqni bajaradi. Gruppenpuzzle va Kugellager kabi texnologiyalar bu shartni tabiiy ravishda ta’minlaydi [5; 11].

Matritsa tahlili raqamli va kooperativ texnologiyalarning vazifalari turlicha ekanini ko‘rsatdi. Raqamli vositalar asosan lingvistik komponent va individual mashq qilishga, kooperativ texnologiyalar esa real muloqot ko‘nikmalariga xizmat qiladi. Bu Littlewood ajratgan kommunikativgacha va kommunikativ faoliyatlar o‘rtasidagi farqqa mos keladi [7]. Shuning uchun raqamli vositalar asosan mashg‘ulotdan oldin va Einstieg bosqichida, kooperativ texnologiyalar esa Erarbeitung va Anwendung bosqichlarida qo‘llanilishi maqsadga muvofiq.

Modelni joriy etishda ayrim shartlarni hisobga olish lozim. Birinchidan, o‘qituvchi uch darajali materiallarni tayyorlashga ko‘proq vaqt sarflaydi. Shuning uchun materiallar bankini Moodle tizimida yaratib, undan qayta foydalanish tavsiya etiladi. Ikkinchidan, A–C darajalari doimiy “yorliq” bo‘lib qolmasligi kerak. Talaba diagnostika natijalariga ko‘ra keyingi darajaga o‘tib boradi, bu modeldagi qayta aloqa bilan ta’minlanadi. Uchinchidan, matritsa sifat tahliliga asoslangan. Modelning samaradorligi va texnologiyalarning haqiqiy ta’siri tajriba-sinov orqali tekshirilishi lozim.

Xulosa

Differensial mashqlarning pedagogik mazmuni yagona kommunikativ maqsad doirasida ta’lim mazmuni, jarayoni va talaba faoliyati mahsulotini uning tayyorgarlik darajasiga moslashtirishdan iborat. Mazkur mashqlarni loyihalashning diagnostiklik, yagona kommunikativ maqsadga yo‘naltirilganlik, tayanchlarni bosqichma-bosqich kamaytirish, mashqdan kommunikativ vazifaga o‘tish hamda o‘zaro bog‘liqlik tamoyillari aniqlandi. Ushbu tamoyillar asosida maqsadli, diagnostik, mazmuniy, texnologik, protsessual va baholash-natijaviy bloklardan iborat model ishlab chiqildi.

Modelda differensial mashqlar to‘rt tur va uch murakkablik darajasida qo‘llanilib, interfaol texnologiyalar ularni tashkil etish shakli sifatida xizmat qiladi. Shuningdek, kommunikativ kompetensiyaning turli komponentlarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan, bir-birini to‘ldiruvchi kooperativ va raqamli interfaol texnologiyalar tizimlashtirildi. Ularning amaliy qo‘llanishini ko‘rsatish maqsadida nemis tilida uch darajali mashq namunasi hamda mashg‘ulot ssenariysi ishlab chiqildi. Taklif etilgan modelning samaradorligi tajriba-sinov ishlari orqali tekshirilishi nazarda tutilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 10-dekabrdagi PQ-1875-son “Chet tillarni o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.

2. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020.

3. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.

4. Johnson D.W., Johnson R.T. Learning Together and Alone: Cooperative, Competitive, and Individualistic Learning. – 5th ed. – Boston: Allyn & Bacon, 1999.

5. Brüning L., Saum T. Erfolgreich unterrichten durch Kooperatives Lernen. Strategien zur Schüleraktivierung. – Essen: Neue Deutsche Schule, 2006.

6. Ellis R. Task-Based Language Learning and Teaching. – Oxford: Oxford University Press, 2003.

7. Littlewood W. Communicative Language Teaching: An Introduction. – Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

8. Neuner G., Hunfeld H. Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts. Eine Einführung. – Berlin, München: Langenscheidt, 1993.

9. Funk H., Kuhn C., Skiba D., Spaniel-Weise D., Wicke R.E. Aufgaben, Übungen, Interaktion (Deutsch Lehren Lernen 4). – München: Klett-Langenscheidt, 2014.

10. Tomlinson C.A. How to Differentiate Instruction in Academically Diverse Classrooms. – 3rd ed. – Alexandria, VA: ASCD, 2017.

11. Aronson E., Blaney N., Stephan C., Sikes J., Snapp M. The Jigsaw Classroom. – Beverly Hills, CA: Sage, 1978.

12. Lyman F. The responsive classroom discussion: the inclusion of all students // Anderson A.S. (ed.) Mainstreaming Digest. – College Park: University of Maryland, 1981. – P. 109–113.

13. Mishra P., Koehler M.J. Technological pedagogical content knowledge: a framework for teacher knowledge // Teachers College Record. – 2006. – Vol. 108, No. 6. – P. 1017–1054.